

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

Фінанси, гроші та кредит

(назва навчальної дисципліни)

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

підготовки бакалаврів

(рівень вищої освіти)

галузь знань 07 Менеджмент та адміністрування

(шифр і назва напрямку)

спеціальності 073 Менеджмент

(шифр і назва спеціальності)

Опорний конспект лекцій з дисципліни «Фінанси, гроші та кредит» для студентів спеціалізації «Менеджмент» за спеціальністю 073 Менеджмент

II с. (денна форма навчання)

Розробник: к.е.н. Стахів І.М.

ТЕМА 1. СУТЬ, ФУНКЦІЇ ТА РІЗНОВИДИ ФІНАНСІВ

План

1. **Поняття фінансів. Історичні етапи становлення та розвитку фінансів.**
2. **Специфічні сфери фінансів.**
3. **Функції фінансів.**
4. **Фінансові відносини підприємницьких структур.**
5. **Фінансовий механізм управління підприємством.**
6. **Фінанси некомерційних установ та організацій.**

1. **Поняття фінансів. Історичні етапи становлення та розвитку фінансів.**

Фінанси є основою економічного життя країни, розвитку її економіки, зростання матеріального добробуту населення. Наявність фінансів об'єктивно зумовлена необхідністю розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між верствами населення, підприємницькими структурами і окремими територіями.

Історичний характер фінансів виявляється не тільки у створенні нових форм фінансових відносин із розвитком суспільства, а й еволюції кожної форми зокрема. Еволюція фінансів — це основні етапи їх розвитку. Еволюцію форм фінансів та їх характерні риси розглянемо у взаємозв'язку із суспільно-історичними формаціями.

Перший етап розвитку фінансів - це нерозвинена форма. Вона характеризується невиробничим характером фінансів, оскільки основна маса грошових коштів витрачалась на військові цілі та практично не впливала на економіку.

В умовах панування натуральних відносин навіть у найбільш розвинених державах світу гроші не виконували усіх своїх функцій. Тому й фінанси як система грошових відносин не могли мати загального характеру.

Другий етап еволюції фінансів характеризується вузькістю, тому що фінансова система складалася з однієї ланки - бюджетної, і сфера фінансових відносин була обмеженою. Фінансові відносини були пов'язані переважно з формуванням і використанням бюджету, оскільки для забезпечення матеріальної основи функціонування державного апарату потрібні були централізовані фонди грошових коштів.

Третій етап розвитку фінансів почав формуватися із розвитком державності й подальшим розвитком товарно-грошових відносин з'явилась потреба у нових загальнодержавних фондах грошових коштів та, відповідно, нових групах грошових відносин, пов'язаних із формуванням і використанням цих фондів. Цей етап залежно від рівня розвитку продуктивних сил та набору функцій, які виконує держава, поділяється на два періоди: первинного накопичення капіталу та розвиненого капіталізму.

Сьогодні фінанси слід розглядати як економічну категорію, що відображає сукупність відносин, пов'язаних з створенням, розподілом і використанням фондів фінансових ресурсів. Крім того, **фінанси** – сфера розподілу та перерозподілу виробленого продукту. **Фінанси** — сукупність економічних відносин, пов'язаних з обміном, розподілом і перерозподілом у грошовій формі вартості валового внутрішнього продукту (ВВП), а в певних умовах і національного багатства.

Предметом науки про фінанси є фінансові відносини, які виникають на всіх рівнях господарювання:

- Загально-державному (мікрорівні)
- Регіональному (рівень адміністративно - територіальних одиниць)- місцеві органи
- Макрорівні (рівень суб'єктів господарювання)
- Міжнародному рівні- міжнародні суб'єкти господарювання: інститути і уряди.

Об'єктами даних відносин є національне багатство і вироблений ВВП. ВВП, як об'єкт фінансових відносин, характеризує нормальну фінансову ситуацію: суспільство розподіляє і відповідно споживає чи нагромаджує те, що воно створює. За умов, коли об'єктом фінансових відносин виступає національне багатство, для формування доходів використовується те, що створене попередніми поколіннями або дане природою.

Суб'єктами фінансових відносин виступають підприємці, робітники і службовці, держава. Права підприємств та робітників і службовців відображають їх незаперечні права власності на вироблений ВВП. У рамках державного сектора економіки такі самі права власності належать державі, яка виступає в даному випадку звичайним підприємцем.

2. Специфічні сфери фінансів.

Державні фінанси — сфера грошових відносин, що виникла у зв'язку з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства, пов'язана з формуванням фінансових ресурсів і підпорядкування держави й підприємств і використанням державних коштів на витрати з розширення виробництва, задоволення соціально-культурних потреб населення, оборони країни й державного управління.

Фінанси суб'єктів господарювання призначені для забезпечення діяльності підприємств. Вони є основою всієї фінансової системи, оскільки саме тут створюється ВВП який є об'єктом фінансових відносин. Обмінно-розподільні відносини, що характеризують фінанси підприємств, поділяються на дві групи — внутрішні й зовнішні. Внутрішні відносини характеризують грошові потоки на підприємстві й відображають процеси формування, розподілу і перерозподілу його доходів.

Фінансовий ринок є важливою складовою фінансової та економічної систем. З одного боку, це елемент насамперед фінансової системи, який займає в ній особливе місце. По-перше, він являється своєю надбудовою, через яку координується

діяльність усієї фінансової системи. По-друге, це сполучна сфера, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів. Тобто, якщо фінанси суб'єктів господарювання виконують роль двигуна, а державні фінанси — функції системи керування, то фінансовий ринок можна порівняти з трансмісією. Це кровоносна система, яка живить весь фінансовий організм. З іншого боку, фінансовий ринок поряд з ринками праці, товарів та послуг, засобів виробництва і технологій, духовних благ є надзвичайно важливою складовою ринкової економіки, її визначальним елементом, без якого не може працювати весь механізм. Усе починається з фінансового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання.

Міжнародні фінанси відображають відносини, що складаються на рівні світового господарства і характеризують діяльність на цьому рівні як національних суб'єктів господарювання і держави, так і міжнародних організацій та фінансових інституцій.

Сфера міжнародних фінансів відображає обмінні та перерозподільні відносини на світовому рівні і включає три напрямки:

- міжнародні розрахунки;
- фінанси міжнародних політичних, економічних, гуманітарних організацій;
- міжнародні фінансові інститути.

У сфері міжнародних фінансів, крім національних суб'єктів — держави,

3. Функції фінансів

Функції фінансів:

1. Розподільча функція полягає в тому, що фінанси виступають інструментом розподілу і перерозподілу ВВП. Причому вони є основним розподільним інструментом. На відміну від цін фінанси насамперед призначені для здійснення розподілу вартості ВВП. Механізм дії розподільної функції фінансів пов'язаний зі схемою розподілу ВВП.

2. Контрольна функція фінансів через кількісні параметри відповідних фінансових показників дозволяє оцінити результати господарської діяльності

підприємств і прийняти відповідні рішення, направлені на усунення виявлених негативних моментів. Суть контрольної функції полягає в тому, що фінанси виступають інструментом контролю за формуванням і використанням доходів суб'єктів обмінно-розподільних відносин. У процесі цього контролю охоплюється вся діяльність юридичних і фізичних осіб та держави.

3. Регулююча (фінанси можуть як стимулювати виробництво так і пригноблювати його). Регулююча функція пов'язана з втручанням держави через фінанси (державні витрати, податки, державний кредит) в процесі відтворення. З метою регулювання економіки і соціальних відносин використовуються також фінансове і бюджетне планування, державне регулювання ринку цінних паперів.

4. Стимулююча функція реалізується через використання податкових пільг, зниження податкових ставок, звільнення від податків, обмеження податкової бази. Об'єктом податкових пільг є інвестиції для розвитку спеціальних економічних зон, деякі пріоритетні галузі виробництва, засоби підвищення конкурентоспроможності робочої сили. Фінансові стимули використовуються також для зміцнення договірної дисципліни (штрафи, санкції) та для стимулювання господарської ініціативи регіональної та місцевої влади.

4. Фінансові відносини підприємницьких структур.

Фінанси підприємств – це економічні, грошові відносини, які виникають в результаті руху фінансових ресурсів. На основі фінансових ресурсів на підприємствах функціонують різні грошові фонди.

Фінансам підприємств характерні такі ознаки:

- 1.Формують, розподіляють і використовують фінансові ресурси.
- 2.Фінанси підприємницьких структур функціонують тільки у сфері товарно-грошових відносинах.
- 3.Є реальним відображенням вартості.

4. Характеризуються різноманітністю та багатогранністю форм прояву, які відображають відносини, та відбивають економічні факти і процеси, що відбуваються на підприємстві.

5. Фінансовий механізм управління підприємством.

Фінансовий механізм підприємства – це система управління фінансами підприємств, яка призначена для організації взаємодії фінансових відносин і фондів грошових коштів з метою ефективного їх впливу на кінцеві результати виробництва.

Фінансовий механізм призначений для управління фінансами підприємства. Організація взаємодії фінансових відносин досягається шляхом використання фінансових категорій (прибутки, податок, оборотні засоби, амортизація) і нормативів (рентабельність, платежі до бюджету, оборотні кошти), різного роду стимулів, санкцій та інших фінансових важелів.

6. Фінанси некомерційних установ та організацій.

Некомерційні організації і установи функціонують принципово на інших засадах, ніж комерційні. Головним чином вони належать до невиробничої сфери. Особливістю діяльності вказаних організацій є те, що вони не виробляють матеріальний продукт. Заклади невиробничої сфери існують за рахунок продукту, створеного у матеріальному виробництві. І тому рівень матеріально-технічної бази, оплати праці працівників цих установ в значній мірі залежить від розвитку матеріального виробництва.

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ТА ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ

План

- 1. Поняття фінансової системи.**
- 2. Фінансова політика: зміст, завдання та основні напрямки.**
- 3. Фінансовий механізм: поняття та склад.**
- 4. Фінансове планування: суть, принципи, методи, завдання.**

1. Поняття фінансової системи.

Створення досконалої фінансової системи держави - одна з основних умов ефективного функціонування її економіки. І побудова такої раціональної та ефективної фінансової системи справа досить складна. Досвід свідчить, що фінансові системи розвинутих країн проходили своє становлення за 50-100 років. Для розуміння поняття "фінансова система" спочатку звернемося до поняття системи взагалі. Термін "система" походить від грецького, що в перекладі означає ціле, складене з частин; сполучення. Поняття система - це сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і взаємозв'язку один з одним і створюють певну єдність, цілісність. Поняття "фінансова система", як і будь-яка система, являє собою сукупність взаємозв'язаних елементів, що мають однорідні ознаки. Фінансова система України представлена на рисунку 1.

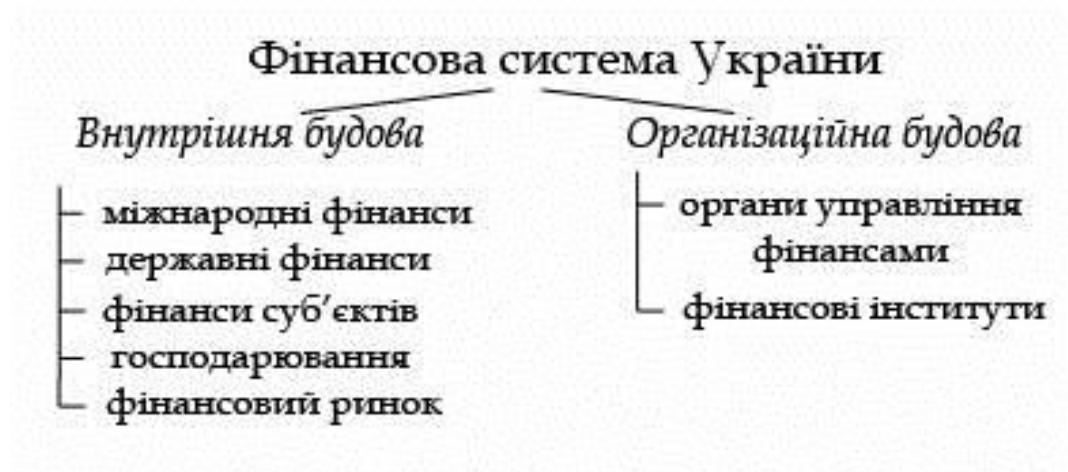

Рис.1 Фінансова система України.

Національний банк України є основною фінансовою інституцією у сфері грошового ринку. Саме він здійснює емісію грошей, які є інструментом фінансових відносин, і регулює грошовий обіг у країні. Важливе завдання Національного банку — організація ефективного функціонування кредитної системи.

2. Фінансова політика: зміст, завдання та основні напрямки

Фінансова політика – це сукупність фінансових (розподільчих та перерозподільчих) заходів, які здійснює держава через фінансову систему. Фінансова політика – це частина економічної політики.

Головним завданням фінансової політики є забезпечення реалізації тої чи іншої державної програми відповідними фінансовими ресурсами.

Суб'єкти здійснення фінансової політики – ВРУ, КМУ, НБУ, органи місцевої ради, підприємницькі структури та об'єднання.

Залежно від рівня реалізації розрізняють:

- -Фінансову політику держави (макрорівень).
- -Фінансову політику суб'єктів господарювання (мікрорівень).
- -Фінансову політику міжнародних організацій та фінансових інституцій (міжнародний рівень).

Основна мета фінансової політики - створення раціональної системи управління фінансовими ресурсами, спрямованої на забезпечення стратегічних і тактичних завдань діяльності.

Зміст фінансової політики багатогранний і може бути представлений як єдність трьох складових частин:

- - вироблення науково обґрунтованих концепцій розвитку фінансів;
- - визначення основних напрямків використання фінансів на перспективу і поточний період;
- - здійснення практичних дій, направлених на досягнення поставленої мети.

3. Фінансовий механізм: поняття та склад

Фінансовий механізм — сукупність форм, методів створення і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення. Інструментами виступають податки і неподаткові надходження.

Основними елементами фінансового механізму є:

1. Фінансове планування — діяльність з формування, використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів, призначених для цілей розширеного відтворення, матеріального стимулювання.

2. Фінансові важелі (прибуток, ціна, орендна плата, амортизаційні відрахування, дивіденди, фінансові санкції, процентна ставка, дисконт), стимули, нормативи які характеризують певний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів усіх рівнів, фінансові показники — абсолютні величини, які характеризують створення і використання фінансових ресурсів в економіці держави, її фінансове становище, результати господарської діяльності підприємницьких структур, рівень доходів населення, розподіл і перерозподіл валового національного продукту за допомогою фінансів.

3. Управління фінансами - сукупність прийомів і методів впливу на об'єкт для досягнення певної мети.

4. Фінансовий контроль - контроль з боку держави за формуванням і використанням грошових коштів; фінансовий аудит - процес детальної перевірки правильності складання фінансової звітності та аналіз фінансового стану підприємства.

5. Фінансове право - сукупність юридичних норм, які регламентують фінансові відносини завданнями, які вирішує суспільство на певному етапі його розвитку. До складу фінансового механізму входить декілька взаємопов'язаних елементів: фінансові методи, фінансові важелі, нормативно-правове забезпечення та інформаційне забезпечення

4. Фінансове планування: суть, принципи, методи, завдання.

Фінансове планування - елемент фінансового механізму, діяльність пов'язана з управлінням фінансами; являє собою процес формування і використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів.

Фінансове планування являє собою процес розроблення і затвердження фінансових планів як засобу збалансування фінансових потреб і можливостей.

Фінансовий план того чи іншого суб'єкта відображає його фінансову діяльність, тобто процес формування доходів і здійснення витрат. Їх склад і структура, а також збалансованість визначаються завданнями, напрямками і методами реалізації фінансової політики. Фінансове планування здійснюється на двох рівнях. На мікрорівні — це індивідуальні плани окремих суб'єктів підприємницької діяльності. Ці плани відображають фінансову стратегію і тактику підприємств. На макрорівні — це основний фінансовий план, що характеризує діяльність держави — бюджет, а також зведений фінансовий план, у якому відображаються доходи і видатки усіх суб'єктів фінансових відносин. Саме ці плани є відображенням фінансової політики держави.

ТЕМА 3. ПОДАТКОВА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ

План

- 1. Сутність, призначення та функції податків.**
- 2. Основні види податків та механізм їх обчислення. Класифікація податків.**
- 3. Поняття податкової системи і вимоги до неї.**
- 4. Податкова політика: поняття та її напрямки.**

1. Сутність, призначення та функції податків.

Податки — це особлива сфера виробничих відносин, своєрідна не лише економічна, а й фінансова категорія, а також найважливіший економічний важіль, що регулює взаємовідносини юридичних і фізичних осіб з державою в умовах ринку.

Сутність податків (платежів) як економічної, фінансової категорії полягає в тому, що вони є обов'язковими внесками в бюджет відповідного рівня чи в державні цільові фонди, які здійснюють платники в порядку і на умовах, зазначених у відповідних законодавчих актах України про оподаткування.

У сучасних умовах *податки виконують дві основні функції*: фіскальну і регулюючу.

Фіскальна функція податків є основною. За її допомогою шляхом стягнення (сплати) встановлених державою податків і податкових платежів утворюються державні грошові фонди, що становлять собою матеріальну основу існування держави і здійснення нею внутрішньої та зовнішньої політики. Держава має отримувати податки не лише в достатній кількості, а й своєчасно, щоб у встановлені строки фінансувати витрати бюджету.

Сутність **регулюючої функції** податків полягає в тому, що вони впливають на різні види діяльності їх платників. Так, податки істотно впливають на відтворення, стимулюючи або стримуючи темпи його розширення, збільшуючи або зменшуючи накопичення капіталу, підвищуючи або знижуючи платоспроможний попит населення тощо. У цьому зв'язку держава спроможна свідомо використовувати податки з метою регулювання відповідних пропорцій у соціально-економічному житті суспільства.

2. Основні види податків та механізм їх обчислення. Класифікація податків

Сукупність встановлених у країні податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і державних цільових фондів, механізмів і способів їх розрахунку та сплати, а також суб'єктів податкової служби, які забезпечують їх адміністрування та надходження до відповідних фондів, становить податкову систему країни.

Відносини у сфері оподаткування, а також визначення основних засад його побудови та функціонування, регулюються Конституцією України та податковим законодавством України.

Податок на додану вартість (ПДВ) займає найбільшу питому вагу в доходах державного бюджету. Це найважливіший непрямий податок, який застосовується в практиці оподаткування в більшості розвинутих ринкових країн.

Акцизний збір — це непрямий податок, а саме специфічний акциз. Встановлюється на високорентабельні та монопольні товари і включається до ціни цих товарів. До переліку таких товарів включені алкогольні, тютюнові вироби, делікатесні

вироби із м'яса і риби, шоколад, телевізори, відеотехніка, килими, хутро, легкові автомобілі і т.п.

України товарів за умови відсутності документів, що підтверджують сплату акцизного збору.

Об'єктом оподаткування є: обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів, а для імпортованих товарів - митна вартість з урахуванням сплаченого мита та митних зборів. Ставки акцизного збору диференційовані в залежності від видів підакцизних товарів, встановлюються або в твердому розмірі (в ЕКЮ), або у відсотках до вартості товарів.

Мито — ще один непрямий податок, який сплачується з товарів, які перетинають митний кордон України. Об'єктом оподаткування є митна вартість — ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товар на момент перетину митного кордону України.

Ставки мита можуть бути:

- адвалорними (в % до митної вартості);
- специфічними (у встановленому грошовому розмірі на одиницю товару);
- комбінованими (об'єднують два попередніх види ставок).

Види мита:

- ввізне;
- вивізне;
- сезонне;
- спеціальне;
- антидемпінгове;
- компенсаційне.

Адвалорне ввізне мито має три види ставок: преференційні, пільгові і повні. Вони враховують країну походження товару і включають або повне звільнення, або сплату мита за нижчими ставками для товарів з країн, які входять разом з Україною в митні союзи або користуються режимом найбільшого сприяння.

Державне мито — це плата, яка справляється за вчинення юридичних дій та за видачу документів юридичного значення уповноваженими на те органами.

3. Поняття податкової системи і вимоги до неї.

Податкова система (система оподаткування) – це сукупність законодавчо встановлених у державі різних видів податків і зборів, а також принципів, форм, методів оподаткування та організація податкової роботи і контролю за дотриманням податкового законодавства.

Податкова система - це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів, що справляються в установленому законами України порядку - Закон України „Про систему оподаткування”.

Суттєвими умовами оподаткування, що характеризують податкову систему в цілому є:

- порядок встановлення і введення в дію податків;
- види податків;
- права та обов'язки платників податків;
- порядок розподілу податків між бюджетами різних рівнів;
- відповідальність учасників податкових відносин.

4. Податкова політика: поняття та її напрями.

Податкова політика — це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Формуючи свою податкову політику держава шляхом збільшення або скорочення маси податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населення може сприяти зростанню чи спаду господарської активності, створенню необхідної кон'юнктури на ринку, умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, формування збалансованої соціальної політики. Податкова політика повинна забезпечити вирішення двоєдиного завдання. З одного боку — це встановлення оптимальних податків, які не

стримуватимуть розвиток підприємництва, а з іншого — забезпечити надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

Тому основне завдання держави і її органів полягає в тому, щоб створити настроюваний податковий механізм впливу на господарську поведінку юридичних і фізичних осіб.

ТЕМА 4. БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ

План

- 1. Бюджетна система і бюджетний устрій.**
- 2. Бюджетний процес. Бюджетне планування та прогнозування.**
- 3. Суть та значення міжбюджетних відносин.**

1. Бюджетна система і бюджетний устрій.

Сукупність всіх бюджетів країни утворює її бюджетну систему. В Україні бюджетна система складається з:

- 1) Державного бюджету України;
- 2) місцевих бюджетів.

Бюджетний устрій — організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, розподіл доходів і видатків між окремими ланками, правові основи функціонування бюджетів, встановлення характеру взаємовідносин між бюджетами, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Бюджетний устрій України визначається державним устроєм та адміністративно-територіальним поділом України.

Бюджетна система — сукупність самостійних відокремлених взаємопов'язаних між собою ланок, у яких функціонують бюджетні відносини.

Сукупність всіх бюджетів, які входять до складу бюджетної системи України, є зведеним бюджетом України. Зведений бюджет використовується для реалізації засад державного регулювання економічного і соціального розвитку України.

Видатки всіх бюджетів поділяються на поточні видатки і видатки розвитку. Поточні видатки — це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів, яка діє на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку. Видатки розвитку — це витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, таких як фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

2. Бюджетний процес. Бюджетне планування та прогнозування.

Законодавством регламентується весь процес складання, розгляду, затвердження і виконання державного бюджету. Ця діяльність має назву бюджетного процесу, в ньому є чотири стадії:

- 1) складання проекту державного бюджету;
- 2) розгляд і затвердження державного бюджету;
- 3) виконання державного бюджету і контроль за його виконанням;
- 4) складання звіту про виконання і його затвердження.

Тривалість стадій бюджетного процесу різна в окремих країнах, але в більшості випадків весь процес триває більше, ніж 3 роки. Бюджет складається на рік, цей період має назву бюджетного періоду, він в Україні співпадає з календарним роком.

Організація бюджетного процесу в Україні здійснюється на підставі закону "Про бюджетну систему України". Складанню проекту бюджету України передують велика і тривала підготовча робота, яка проводиться Кабінетом Міністрів, Міністерством економіки та Міністерством фінансів. Кабінет Міністрів України доводить до місцевих

рад народних депутатів, їх виконавчих органів інструктивні матеріали, в яких роз'яснюються особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний рік.

Дотації — це кошти, які виділяються з державного бюджету на безповоротній основі. Надання *субвенцій* передбачає направлення коштів на фінансування конкретних заходів, а у випадку нецільового використання кошти підлягають поверненню.

У бюджетному процесі значну роль відіграє бюджетне планування, оскільки від обґрунтованого й достовірного визначення планових показників бюджету залежить якість його виконання.

Бюджетне планування - це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів на таких стадіях бюджетного процесу як складання, розгляд і затвердження бюджетів для визначення обсягів і джерел формування та напрямів використання бюджетних ресурсів держави з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку суспільства.

Бюджетне планування є складовою загальнодержавного економічного планування і займає центральне місце у фінансовому плануванні. Від рівня збалансованості бюджету на стадії планування, точності економічних і соціальних прогнозів залежить стабільність функціонування бюджетної сфери і рівень виконання програм упродовж майбутнього бюджетного періоду.

Організація бюджетного планування буде ефективною, якщо в неї закладатимуться науково обґрунтовані принципи.

Бюджетне прогнозування - визначення вірогідних показників доходів і видатків бюджету на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки стратегічного бюджету, в процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення й основні цілі, які мають бути досягнуті.

Бюджетне прогнозування є важливим інструментом фінансового управління, що дає можливість передбачити майбутній фінансовий вплив поточної політики, економічних тенденцій та ймовірностей.

Метою бюджетного прогнозування є оцінка та визначення найвірогідніших варіантів формування ресурсів бюджету та напрямів їх використання з урахуванням пріоритетів і цілей розвитку економіки.

Прогнози можуть бути коротко- (до 3-х років), середньо- (3-5 роки) і довготерміновими (5-10 років). Дедалі більше органи державної влади та місцевого самоврядування складають довгострокові прогнози.

3. Суть та значення міжбюджетних відносин.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною республікою Крим і місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та Законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами і бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень.

Видатки на забезпечення конституційного ладу в країні здійснюються за рахунок коштів Держбюджету України. Інші - за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів із Держбюджету.

Відповідальність за здійснення видатків покладається на органи державної та місцевої влади.

У між бюджетних відносинах важливу роль відіграють між бюджетні трансферти. **Міжбюджетні трансферти** - це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Для визначення МТ використовується фінансовий норматив бюджетної забезпеченості. Він визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, які спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг тощо.

Обсяг кошика доходів визначається із застосуванням індексу відносної податкоспроможності бюджету на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету за три останні бюджетні періоди

Дотація вирівнювання та субвенції з Держбюджету перераховуються з відповідних рахунків органами Державного казначейства України до місць призначення. Порядок перерахування дотацій вирівнювання та субвенцій визначаються КМУ і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість і повноту перерахування трансфертів

Стійкість бюджетної системи України багато в чому залежить від характеру міжбюджетних відносин.

ТЕМА 5. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІ ГРОШЕЙ

План

- 1. Суть та значення грошей.**
- 2. Види грошей та їх характеристика.**
- 3. Функції грошей.**

1. Суть та значення грошей.

Гроші виникли стихійно з обміну, а не за згодою сторін. В ролі грошей виступали різні товари, але більш придатними виявилися дорогоцінні метали: золото і срібло.

Отже, гроші за своїм походженням – це товар. Виділившись із загальної товарної маси, вони зберігають товарну природу і мають ті ж самі дві властивості, що і будь-який інший товар: володіють споживчою вартістю (наприклад, золото в формі грошей може використовуватися як прикраса і задовольняти естетичні потреби людини) і вартістю, оскільки на виробництво товару-грошей (золота) витрачена певна кількість суспільної праці.

Гроші — це важливий елемент організації суспільного виробництва, адже без грошей неможливо уявити собі, наприклад, процес інвестування. Для того щоб здійснити модернізацію виробництва, його розширення і т. ін., необхідно спочатку накопичити певну кількість вартості як такої, а її носієм у сучасних умовах саме і є гроші. Взагалі роль грошей у суспільному виробництві настільки велика, що за станом грошового обігу в країні можна досить упевнено робити висновки про фінансовий стан країни і про ті чи інші напрямки і тенденції розвитку виробництва.

2. Види грошей та їх характеристика.

В своєму розвитку гроші виступали в двох видах: повноцінні гроші і знаки вартості (замінники повноцінних грошей або неповноцінні гроші).

Повноцінні гроші – гроші, у яких номінальна вартість (позначена на них) відповідає реальній вартості, тобто вартості матеріалу, з якого вони зроблені. До таких грошей відносять металеві гроші (мідні, срібні, золоті монети), які мали різні форми: спочатку штучні, потім – вагові. Перші монети з'явилися майже двадцять шість століть тому в Стародавньому Китаї і Лідійській державі. В Київській Русі перші карбовані монети датуються IX-X століттям.

Знаки вартості (замінники повноцінних грошей) - гроші, номінальна вартість яких вище реальної, тобто витраченої на їх виробництво суспільної праці. До них належать:

- 1) металеві знаки вартості – золота монета, що стерлася; білонна монета, тобто дрібна монета, виготовлена з дешевих металів, наприклад міді, алюмінію;
- 2) паперові знаки вартості, зроблені, як правило, з паперу (розрізняють паперові і кредитні гроші).

Масштаб цін — це фіксована вагова кількість грошового металу і його кратних частин, прийнята в даній країні як грошова одиниця. За допомогою масштабу цін вирішується технічна проблема порівняння грошового металу. **Паперові гроші** – це представники неповноцінних грошей, які з'явилися як замінники золотих монет. Сутність паперових грошей полягає в тому, що вони виступають знаками

вартості, випускаються державою для покриття бюджетного дефіциту. Зазвичай вони не розмінні на золото і наділені державою примусовим курсом.

Кредитні гроші виникають з розвитком товарного виробництва, коли купівля-продаж здійснюється з розстрочкою платежу (в кредит). Їх поява пов'язана з функцією грошей як засобу платежу, де гроші виступають зобов'язаннями продавця, які повинні бути погашені у заздалегідь встановлений термін. Першочергове економічне значення цих грошей – зробити грошовий обіг еластичним, здатним відображати потреби товарообігу в готівкових грошах, економити повноцінні гроші, сприяти розвитку безготівкового обігу.

Вексель – письмове безумовне, нічим не обумовлене зобов'язання боржника сплатити певну суму в заздалегідь обговорений термін і у встановленому місці. Розрізняють простий вексель, виданий боржником, і переказний (трату), виписаний кредитором і направлений боржнику на підпис з поверненням кредитору.

Банкнота – кредитні гроші, що випускаються центральним (емісійним) банком країни. Вперше банкноти були випущені в кінці XVII століття, на основі переобліку поодиноких комерційних векселів. Не відміну від векселя, банкнота являє собою безстрокові боргові зобов'язання продавця і забезпечується гарантією центрального банку, який в більшості країн став державним.

Чек – вид кредитних грошей, ідо виступає як грошовий документ встановленої форми, який містить безумовний наказ власника рахунку в кредитній установі виплатити держателю чека зазначену суму. Чековому обігу передують договір між клієнтом кредитної установи і цією установою про відкриття рахунку на суму внесених коштів або надання кредиту.

3. Функції грошей.

Першою функцією грошей є функція **міри вартості**, тобто їх спроможність вимірювати вартість всіх товарів, служити посередником при визначенні ціни. Тільки наявність вартості у грошового товару забезпечує одночасну появу еквівалентів товару

і грошей на протилежних полюсах та їх наступний обмін у відповідності із законом вартості в функції грошей як засіб обігу та платежу і світових грошей.

Функція міри вартості відображає відношення товару до грошей, як загального еквіваленту. Однак для визначення ціни товару цього недостатньо.

Гроші як засіб обігу та платежу. Процес товарного обігу породжує потребу в грошах як засобу обігу. Це зумовлено тим, що грошовий вираз вартості шляхом функції міри вартості ще не означає реалізацію товару. Для виконання функції засобу обігу гроші завжди повинні бути в наявності, тобто цю функцію можуть виконувати лише реально існуючі гроші. Вони повинні також володіти такими якостями як портативність, міцність, однорідність, подільність.

Функція грошей як **засобу нагромадження і заощадження**. Гроші виступаючи загальним еквівалентом, тобто забезпечуючи його власнику отримання будь-якого товару, стають загальним втіленням багатства. Тому у людей виникне прагнення до їх накопичення та заощадження. Для утворення скарбів гроші вилучаються з обігу, тобто акт купівлі-продажу переривається. Однак просте накопичення і заощадження грошей власнику додаткового доходу не приносить.

Функція **світових грошей**. Появу світових грошей викликали зовнішньоторговельні зв'язки, міжнародні кредити, надання послуг зовнішньому партнеру. Світові гроші функціонують як загальний платіжний засіб, загальний купівельний засіб і загальна матеріалізація суспільного багатства.

ТЕМА 6. ГРОШОВИЙ РИНОК ТА ІНФЛЯЦІЯ

План

- 1. Структура і суть грошового ринку. Об'єкти й суб'єкти.**
- 2. Сутність і види інфляції.**

- 1. Структура і суть грошового ринку. Об'єкти й суб'єкти.**

Грошовий ринок - частина ринку позикових капіталів, де здійснюються переважно короткострокові (від одного дня до одного року) депозитно-позикові операції, що обслуговують головним чином рух оборотного капіталу фірм, короткострокових ресурсів банків, установ, держави і приватних осіб.

Інструментами грошового ринку є векселі, депозитні сертифікати, банківські акцепти. Його основні інститути - банки, облікові установи, брокерські й дилерські фірми. За джерела ресурсів правлять кошти, залучені банківською системою. Основними позичальниками є фірми, кредитно-фінансові інститути, держава, населення. Слід мати на увазі, що грошовий ринок – важливий об'єкт державного регулювання. Держава використовує його ресурси для фінансування своїх видатків і покриття бюджетного дефіциту.

Дефляція – стан економіки, що характеризується процесами, протилежними тим, які відбуваються в умовах інфляції. Спричиняється вона зменшенням грошової маси шляхом вилучення з обігу частини платіжних засобів.

За цих обставин виникає потреба в державному контролі за рухом відсоткових ставок. Навіть більше, рівень відсотка стає об'єктом державного регулювання, а відсоткова політика Центрального банку країни – важливим інструментом грошово-кредитного регулювання. Тому особливе місце належить ставці облікового відсотка, що встановлюється Центральним банком на основі реального вивчення стану грошового ринку. Вона є своєрідним барометром цього ринку й орієнтиром для визначення відсоткових ставок з усіх інших видів операцій на грошовому ринку.

Попит на гроші - це платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари та послуги.

Грошовий ринок слід розглядати як механізм відносин між юридичними особами, які потребують коштів для свого розвитку, з одного боку, і організаціями й громадянами (населенням, домашніми господарствами), які можуть надати такі кошти, – з другого.

Цей ринок поєднує три головні складові: обліковий, міжбанківський і валютний ринки. Усі вони виконують декілька основних функцій, в чому і полягає їхня схожість

2. Сутність і види інфляції.

Термін "*інфляція*" (від лат. Inflatio) буквально означає "вздуття". Дійсно, фінансування державних видатків (наприклад, у періоди екстремального розвитку економіки в часи війн, революцій) за допомогою паперово-грошової емісії з припиненням розміну банкнот призводило до розширення грошового обігу та знецінення паперових грошей.

Інфляція як багатофакторний процес – це прояв диспропорційності у розвитку суспільного відтворення, що обумовлено порушенням закону грошового обігу. Таким чином, глибинні причини інфляції знаходяться як в сфері обігу, так і в сфері виробництва, і дуже часто обумовлюються економічними і політичними відносинами в країні.

Розрізняють *відкриту та подавлену* інфляцію. Відкрита проявляється у збільшенні цін, подавлена – у виникненні дефіциту товарів та погіршенні їх якості. В умовах подавленої інфляції ціни контролюються державою, тому підвищений попит на товари виражається в появі розриву між попитом та пропозицією і, як наслідок, у відхиленні адміністративно-регульованої ціни рівноваги. Оскільки державна ціна є нижчою за рівноважну, зникають стимули для збільшення кількості та підвищення якості товарів. Наслідком цього є виникнення дефіциту та збільшення негрошових витрат споживачів.

Інфляція попиту. Традиційно вона виникає при надмірному попиті. Попит на товари більший, ніж пропозиція товарів, в зв'язку з тим, що виробничий сектор не в змозі задовольнити потреби населення. Цей надлишок попиту призводить до зростання цін. Спостерігається наявність великої кількості грошей при малій кількості товарів.

Інфляція витрат виробництва. Цю інфляцію розглядають зазвичай з позиції росту цін під впливом наростаючих витрат виробництва, перш за все росту витрат на заробітну плату.

Інфляція витрат та інфляція попиту взаємопов'язані та взаємообумовлені, їх важко чітко розділити. Надлишкова грошова маса в економіці завжди породжує підвищений попит, викликаючи порушення рівноваги ринків в сфері сукупного попиту і сукупної пропозиції, реакцією на яке є зростання цін. Будучи продуктом розбалансованого грошового ринку, інфляція попиту розповсюджується далі, вражає виробництво і споживання, деформує споживчий попит, посилює нерівномірність і непропорційність розвитку різних галузей господарства, призводячи в результаті до інфляції витрат.

В залежності від темпів розвитку розрізняють три види інфляції: повзучу (помірну), галопуючу і гіперінфляцію.

Помірна (повзуча) – характеризується повільним, тривалим зростанням цін, але не більше ніж на 10% за рік. Ця інфляція притаманна більшості країн з розвинутою ринковою економікою і розглядається як звичайне явище.

Галопуюча інфляція характеризується швидким зростанням цін. Темпи знецінення грошей досягають від 20 до 300% в рік. Такі швидкі темпи у 80-х роках ХХ століття мали місце, наприклад, в ряді країн Латинської Америки (Аргентина, Бразилія), деяких країнах Південної Азії.

Гіперінфляція – характеризується дуже високими темпами зростання цін, які перевищують 1000% на рік. Її особливість в тому, що ситуація зі зростанням цін стає некерованою. При гіперінфляції виникає стагфляція. **Стагфляція** (від лат. stagno – роблю нерухомим і inflatio – надуття) – сполучення, поєднання стагнації та інфляції, стан економіки, при якому відбуваються одночасно спад виробництва, зростання цін і безробіття, поєднання економічної кризи з інфляцією.

ТЕМА 7. КРЕДИТ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

План

- 1. Необхідність та сутність кредиту.**
- 2. Роль кредиту в умовах ринкової економіки.**
- 3. Функції кредиту.**

1. Необхідність та сутність кредиту.

Наявність товарного виробництва і грошей об'єктивно зумовлює існування та функціонування кредиту. З розвитком товарного виробництва кредит стає обов'язковим атрибутом господарювання. Отже, кредит є об'єктивною вартісною категорією, складовою частиною товарно-грошових відносин, а його необхідність викликана існуванням товарно-грошових відносин.

Неодмінною економічною передумовою існування кредиту є функціонування виробників на засадах комерційного розрахунку. Кредитні відносини між суб'єктами не можуть виникнути, якщо авансовані у виробничу сферу грошові кошти не здійснюють кругообігу, або, якщо той, хто хоче скористатись кредитом, не має постійного доходу. Вартість, що передається кредитором позичальнику, віддається лише на визначений час, а потім вона повинна бути повернена з виплатою відсотків. Тобто, за кредитною угодою до позичальника переходить у тимчасове користування лише споживча вартість грошей чи речей без зміни їх власника. Кошти у позичальника мають вивільнитися у розмірі, що забезпечує повернення кредитору не тільки запозиченої вартості, а й відсотків за користування нею. Без одержання кредитором від позичальника доходу у вигляді відсотку у кредитора не буде зацікавленості позичати гроші. Варто зазначити, що у ряді випадків кредит може бути повернений кредитору третьою особою – гарантом, поручителем чи страховиком, якщо позичальник неспроможний сам це зробити. Якщо надана в позику вартість до кредитора не повертається, то кредит втрачає свою економічну сутність.

Потреби в кредитах також виникають у зв'язку з особливостями індивідуального кругообігу коштів госпрозрахункових підприємств та організацій. Ці особливості проявляються у розбіжності в часі між вивільненням з обороту вартості в грошовій формі і авансуванням грошових коштів у новий кругообіг. Зазначені розбіжності при кругообігу фондів окремих підприємств та організацій відбуваються передусім, через сезонність виробництва. Сезонність виробництва зумовлює в одні періоди випереджуюче наростання виробничих затрат порівняно з надходженням грошових коштів і викликає додаткову потребу в коштах. В інші періоди витрати виробництва зменшуються або зовсім припиняються. Відповідно збільшується вихід готової продукції та надходження грошової виручки, частина якої виявляється тимчасово вільною.

2. Роль кредиту в умовах ринкової економіки.

Роль кредиту характеризується результатами застосування для економіки в цілому і населення зокрема. Кредит впливає на процеси виробництва, реалізації і споживання продукції, а також на сферу грошового обороту.

Одним із проявів ролі кредиту виступає його вплив на безперервність процесів виробництва і реалізації продукції. Завдяки наданню позикових коштів для задоволення тимчасових потреб відбуваються "припливи" і "відливи" коштів позичальників. Це сприяє подоланню затримки відтворювального процесу, забезпечує безперервність і сприяє його прискоренню. Кредит відіграє важливу роль у задоволенні тимчасової потреби в коштах, яка може бути обумовлена сезонністю виробництва і реалізації певних видів продукції. Використання позикових коштів дозволяє створювати сезонні запаси і здійснювати сезонні витрати підприємств відповідних галузей народного господарства.

Значна роль кредиту і в розширенні виробництва. Позикові кошти сприяють збільшенню запасів і витрат, що необхідні для розширення виробництва і реалізації продукції; використовуються для збільшення основних фондів.

Кредит у сфері грошового обороту забезпечує надходження готівки та їх вилучення з обороту через банки на кредитній основі. Таким чином, кредит відіграє важливу роль в утворенні коштів для готівкового і безготівкового обороту і забезпечує безперервність безготівкового.

Слід мати на увазі, що роль кредиту, сфера його застосування не є незмінними, стабільними. Із зміною економічних умов в країні відбувається і зміна ролі кредиту та сфери його застосування.

Особливо важлива роль кредиту в умовах функціонування неповноцінних грошей, грошей нерозмінних на дорогоцінний метали. Це пов'язане із збільшенням грошової маси при функціонуванні неповноцінних грошей на основі кредитних відносин.

3. Функції кредиту.

Перерозподільна функція — переміщення ресурсів між її окремими суб'єктами, секторами на засадах повернення.

Перерозподільна функція полягає у тому, що матеріальні та грошові ресурси, які були вже розподілені та передані у власність економічним суб'єктам, через кредит перерозподіляються і спрямовуються у тимчасове користування іншим суб'єктам, не змінюючи їх первинного права власності.

Контрольна функція кредиту забезпечує контроль за дотриманням умов та принципів кредиту з боку суб'єктів кредитної угоди. Проте наявність такої функції кредиту багато хто заперечує, посилаючись на те, що контроль властивий не тільки кредитним відносинам, а й багатьом іншим — фінансовим, страховим, торговельним тощо, тобто він не є суто родовою ознакою кредиту.

Щодо цього прибічники контрольної функції кредиту справедливо вказують на специфічність контрольної складової кожного економічного інструмента. Контрольна складова кредиту відзначається високим стимулюючим ефектом і обмеженістю адміністративно-вольового впливу на контрагента, тоді як у контрольній складовій

інших економічних інструментів (фінансів, податків, страхування тощо) переважає адміністративно-вольовий, а не економічний вплив. Більше того, сам кредитний контроль не зводиться до перевірки дотримання контрагентами умов угоди, як це загальноприйнято, а включає ґрунтовний економічний аналіз та оцінку стану контрагентів, передусім, кредитоспроможності позичальника, прогнозування можливого ризику напередодні укладання угоди. Заслужує на увагу ще одна функція кредиту, сформульована А. Гальчинським, — **функція капіталізації вільних грошових доходів**. Вона полягає у трансформації завдяки кредиту грошових нагромаджень та заощаджень юридичних і фізичних осіб у вартість, що дає дохід, тобто в позичковий капітал. Така трансформація забезпечується через зворотний рух та платність кредиту. Будь-яка маса вільної вартості, будучи переданою в позичку, не змінюючи власника, приносить йому дохід, тобто набуває форми позичкового капіталу.

Свої функції кредит може успішно виконувати лише в умовах розвинутої ринкової економіки, коли сутність кредиту та закономірності його руху можуть проявитися найбільш повно.

В економічній літературі обґрунтовується правомірність таких функцій, як *аккумуляція тимчасово вільних коштів; розподіл акумульованих коштів між галузями, підприємствами і населенням; регулювання грошового обігу шляхом заміни реальних грошей кредитними операціями; економія витрат виробництва; опосередкування кругообігу фондів* тощо. Часто виділяють грошову (емісійну) і контрольну (стимулюючу) функції кредиту. Іншою функцією кредиту є **створення ним нових грошей для грошового обігу** – антиципаційна (емісійна) функція, яку виконує тільки банківський кредит. Методом кредитної експансії (розширення кредиту) та кредитної рестрикції (звуження кредиту) регулюється кількість грошей в обігу, причому вилучення грошей з обігу за допомогою кредиту досягається значно важче, ніж їх випуск в обіг.

ТЕМА 8. ФОРМИ ТА ВИДИ КРЕДИТУ. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ

План

1. Форми та види кредиту.

2. Суть та значення кредитних систем.

1. Форми та види кредиту.

Розвиток кредитних відносин призвів до появи багатоманітних видів і форм кредиту, тому їх треба класифікувати. В теоретичному плані класифікація форм і видів кредиту спрощує розуміння взаємозв'язку між окремими проявами кредиту. Визначення форм і видів кредиту важливе також з позицій сприяння поліпшенню організації кредитних відносин, зокрема під час розроблення нормативно-інструктивного забезпечення функціонування кредиту.

Кредитні відносини в товарній формі виникають у разі продажу товарів чи послуг з відстрочкою платежу, при оренді майна (в тому числі лізинг), під час погашення міждержавних боргів поставками товарів тощо.

Завдяки товарній формі кредиту суб'єкти кредитних відносин можуть самостійно розпоряджатися тимчасово вільними ресурсами, прискорювати збут товарів і зменшувати час перебування капіталу в товарній формі, збільшувати взаємозалежність і взаємоконтроль між суб'єктами кредитних відносин.

Найтиповішою, переважаючою формою кредиту в сучасних умовах виступає кредит грошовий. Грошова форма кредиту застосовується значно ширше, ніж товарна тому, що перерозподіл вартості, який забезпечується кредитом, здійснюється переважно в грошовій формі.

У грошовій формі надають позички банки, міжнародні фінансово-кредитні установи, уряди та ін. Широко використовується грошова форма кредиту населенням при розміщенні заощаджень у банківські депозити, при одержанні позичок у банках

тощо. Зосередження позичкових коштів у незалежних посередників дає змогу використовувати тимчасово вільні кошти усім бажаючим.

Товарна і грошова форми кредиту - це два прояви єдиної форми кредиту - вартісної. Обидві форми між собою внутрішньо пов'язані і доповнюють одна одну. Так, позички, надані в товарній формі, можуть повертатися в грошовій.

Міжгосподарський кредит – це кредитні відносини, що виникають між окремими підприємствами, організаціями, господарськими товариствами у процесі їх розрахункових взаємовідносин, а також між підприємствами, організаціями і господарськими товариствами, з одного боку, і органами галузевого управління, з іншого, в процесі їх фінансових взаємовідносин.

2. Суть та значення кредитних систем.

Кредитна система – це сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини. Кредитні відносини виникають з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, держави і населення та використання цих коштів на умовах повернення і платності для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства.

Кредитна система складається з декількох ланок, кожна з яких виконує специфічні функції з акумуляції та розподілу грошових коштів. Розподіл функцій між ланками кредитної системи об'єктивно зумовлений відмінностями в методах і засобах діяльності та різним значенням в процесі відтворення капіталу.

До банківських установ відносять: комерційні банки, інвестиційні банки, ощадні банки, іпотечні банки, земельні банки, поштово-чекові банки, торгові банки.

Представниками небанківських кредитно-фінансових інститутів є:

- інвестиційні компанії,
- страхові компанії,
- ощадно-кредитні асоціації та кредитні спілки,
- пенсійні та інші фонди.

Функції кредитної системи. Сучасна кредитна система характеризується наступними важливими процесами:

- концентрацією і мобілізацією банківського капіталу;
- подальшим зростанням конкуренції між різними видами кредитно-фінансових установ;
- продовження злиття великих кредитно-фінансових установ;
- інтернаціоналізацією діяльності кредитно-фінансових установ.

Банк – це особлива установа, яка акумулює тимчасово вільні кошти, надає їх у в кредит, здійснює розрахунки та інші фінансові операції та послуги. В цілому кредитну систему можна розглядати в широкому та у вузькому розумінні слова. В широкому понятті кредитну систему розуміють як сукупність відповідних інститутів, механізмів, форм і методів кредитування, а також фінансові і комерційні установи, що обслуговують реалізацію кредитних відносин. У вузькому розумінні слова кредитна системи тотожна поняттю банківська система. Складовою кредитної системи є її інфраструктура.

Інфраструктура кредитної системи – це комплекс нормативно-правового забезпечення, система захисту інтересів вкладників, кредитних установ, інформаційне забезпечення, наявність розрахункової маржі, інкасаторського обслуговування, охорона кредитних установ, система підготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації. Головною ланкою кредитної системи є банківська система.

Банківська система – це сукупність фінансових інститутів, які здійснюють кредитні і фінансові операції на професійній основі і функціонально пов'язані в самостійну економічну структуру. Згідно з законом про банки і банківську діяльність банківська система України має бути дворівневою, де вищий рівень посідає НБУ (національний банк України), який є емісійним центром і обслуговує лише банківські заклади та урядові установи.

ТЕМА 9. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ

План

1. Суть і значення державного кредиту.

2. Види державного кредиту та їх характеристика.

1. Суть і значення державного кредиту.

Державний кредит є невід'ємною складовою економічної і фінансової системи держави. У теорії і на практиці його прийнято поділяти на внутрішній і міжнародний державний кредит, кожен з яких у свою чергу має свої особливості і форми вияву.

Якщо в країні розвинута економіка і надходження до державного бюджету мають стабільний характер, то така країна не потребує запозичень для фінансування своїх функцій.

Проте для фінансування соціальних заходів, реконструкції економіки необхідне залучення зовнішніх запозичень, одержати які з внутрішніх джерел часто неможливо.

Державний кредит - це метод добровільної мобілізації державою додаткових грошових коштів в дохід держави. У найза-гальнішому розумінні державний кредит - це відносини позики, в яких однією із сторін завжди виступає держава. Вона може бути кредитором, позичальником або гарантом, хоча в більшості випадків переважає запозичення.

Як економічна категорія державний кредит має ряд особливостей, тому що знаходиться на стику двох видів грошових відносин - фінансів і кредиту:

а) як ланки фінансової системи він обслуговує формування і використання централізованих грошових фондів держави;

б) в якості категорії кредиту, державний кредит відрізняється від класичних фінансових категорій (податки, субсидії тощо), тому що його основою є повернення, терміновість, платність;

в) на відміну від банківського кредиту, забезпеченням державного кредиту є все майно, що перебуває в його власності, майно даної територіальної одиниці;

г) як фінансова категорія виконує всі функції фінансів.

Державний борг - вся сума заборгованості за зобов'язаннями держави, відсотки по ньому, і невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки.

Державний борг підрозділяється на дві частини - капітальний і поточний. Капітальний борг включає всі боргові зобов'язання держави на певну дату (початок року) - непогашену частину основного боргу та нараховані відсотки, які в рамках угоди про реструктуризацію боргу можуть бути приєднані до основного боргу. Поточний державний борг складається з майбутніх платежів за всіма борговими зобов'язаннями, термін погашення яких настає у звітному періоді (році).

Залежно від місця розміщення коштів, державний борг поділяється на внутрішній і зовнішній.

Державний внутрішній борг - позикові діяльність на внутрішньому ринку країни, здійснювана, головним чином за допомогою випуску державних цінних паперів. Обслуговування державного внутрішнього боргу РФ проводиться ЦБ РФ і його установами за допомогою погашення боргових зобов'язань і виплати за ними доходів у вигляді процентів або в іншій формі.

Державні цінні папери - це форма існування державного боргу у вигляді боргових цінних паперів, емітентом яких виступає держава. Всі випуски державних цінних паперів реєструються в Державній борговій книзі РФ. Державні цінні папери забезпечують гнучке надходження грошових коштів у бюджетну систему, а з іншого - дають можливість інвесторам одержувати дохід на їх тимчасово вільні грошові кошти.

Державний зовнішній борг - позикові діяльність держави на зовнішньому ринку.

На світовому фінансовому ринку держава, вдаючись до зовнішніх запозичень виступає в якості позичальника. Граничний розмір державних зовнішніх запозичень щорічно затверджується у формі федерального закону.

Управління державним боргом є комплексом заходів, що вживаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і

погашення державних позик. Метою управління державним боргом є оптимізація витрат, пов'язаних з фінансуванням дефіциту державного бюджету.

2. Види державного кредиту та їх характеристика.

Види державного кредиту:

1) в залежності від статусу позичальника:

— централізований кредит - цінні папери випускає уряд;

— децентралізований кредит - місцеві органи влади.

2) в залежності від сфери розміщення боргових зобов'язань:

— внутрішні позики - розміщуються в державі;

— зовнішні позики - розміщуються за кордоном.

3) в залежності від строків погашення державою боргових зобов'язань:

— короткострокові позики - поточні, до одного року;

— середньострокові - 1-5 років;

— довгострокові - понад 5 років. З одного боку, є недоцільними, бо обтяжуються наступні покоління. Але, з іншого боку, чим коротше термін позики, тим складніше систематизувати управління і досягти економічного й соціального ефекту від позики.

4) за видами дохідності:

— процентні - власники цінних паперів отримують дохід, як правило, з розрахунку фіксованих процентів;

— безпроцентні (дисконтні) - цінні папери реалізуються по ціні нижчій їх номіналу, різниця між ціною придбання і номінальною відшкодовується в момент погашення, складаючи дохід;

— виграшні - власники цінних паперів отримують дохід при умові включення даного номера цінного паперу в виграшний тираж погашення.

Найпоширенішим способом реалізації державного кредиту є державні облигації. Це цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цінного паперу в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску). Розповсюджуються на добровільних засадах.

Іншим видом оформлення державного кредиту виступають казначейські зобов'язання. Їх ознаки аналогічні облигації. Рішення про випуск приймає Кабінет Міністрів України, про випуск короткострокових - Міністерство фінансів України. Кошти від реалізації казначейських зобов'язань спрямовуються на покриття поточних видатків державного бюджету.

Рух державних цінних паперів формує відповідний сегмент фондового ринку. Проведення операцій з державними цінними паперами на відкритому ринку здійснює Національний банк. Він виступає генеральним агентом з організації функціонування ринку державних цінних паперів. Можуть здійснювати продаж і комерційні банки, отримуючи в розпорядження високоліквідні та надійні активи.

При внутрішньому державному кредиті держава зазвичай виступає позичальником грошових коштів, а її кредиторами є банківські установи, підприємства, страхові компанії, населення та ін. Внутрішній державний кредит може виступати у таких формах: державні позики, використання частини вкладів населення в ощадних установах, грошово-речові лотереї, використання коштів державного позикового фонду.

У випадку міжнародного державного кредиту однією зі сторін кредитної угоди виступає держава, яка причому може виступати і як боржник, і як кредитор, а може бути боржником і кредитором одночасно.

Найбільш типовими формами такого кредиту є зовнішні державні позики, забезпечені випуском цінних паперів, позики, що надаються на підставі угод на двосторонній та багатосторонній основі, державна гарантія.

Залежно від строків погашення державою своїх боргових зобов'язань розрізняють: короткострокові (поточні, як правило, до одного року), середньострокові (від одного до п'яти років) і довгострокові позики (понад п'ять років).